

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی

فرهنگ توصیفی روان‌شناسی زبان

پایان‌نامه برای دریافت درجه کارشناسی ارشد

در

رشته زبان‌شناسی همگانی

استاد راهنما:

دکتر مصطفی عاصی

استاد مشاور:

دکتر رضا نیلی‌پور

پژوهش از: سیامک سبزو

اسفند ۱۳۷۵

سپاسگزاری

از زحمات بی‌دریغ استادان بزرگوارم جناب آقای دکتر مصطفی عاصی که راهنمایی این پایان‌نامه را به عهده داشته‌اند و جناب آقای دکتر رضا نیلی‌پور که استاد مشاور اینجانب بوده‌اند، صمیمانه سپاسگزاری نموده، خود را عمیقاً مدیون ایشان می‌دانم.

فهرست مطالب

- مقدمه ۲
- نشانه‌ها و قراردادهای ۷
- چکیده رساله ۸
- واژه‌نامه فارسی به انگلیسی ۹
- منابع فارسی ۱۸
- منابع انگلیسی ۲۱
- متن واژه‌نامه ۱ - ۱۴۲

مقدمه

با گسترش علم زبان‌شناسی و درآمیختن آن با دانش‌ها و رشته‌های دیگر، شاخه‌های نظری و کاربردی جدیدی پدید آمده‌اند. هر یک از این شاخه‌ها نیز به نوبه خود گسترش یافته‌اند و به مسائل متنوع دیگری در عرصه زبان پرداخته‌اند. از این رهگذر، نظریات و دیدگاه‌های مختلفی در هر یک از این حوزه‌ها مطرح شده‌اند که بالطبع منجر به ورود اصطلاحات و سلسله مفاهیم جدیدی در عرصه زبان‌شناسی بطور اعم و در یکایک این حوزه‌ها بطور اخص شده‌اند. سیل این اصطلاحات و مفاهیم جدید لزوم تدوین فرهنگ‌های توصیفی را در زمینه یکایک حوزه‌های میان رشته‌ای زبان‌شناسی ایجاد می‌کند. افزون بر این ضمن آنکه در فرهنگ‌های تخصصی، مفاهیم با دقت و یکدستی بیشتری ارائه می‌شوند، فضای بیشتری را می‌توان در آنها برای تشریح و توصیف مفاهیم و انعکاس دیدگاه‌های مختلف اختصاص داد.

در این راستا هدف از نگارش رساله حاضر، پرداختن به مفاهیم و اصطلاحات اساسی دانش میان‌رشته‌ای روان‌شناسی زبان در قالب فرهنگ توصیفی روان‌شناسی زبان است. روان‌شناسی زبان نه شاخه نسبتاً جدیدی است که از محل تلاقی زبان‌شناسی و روان‌شناسی جوانه زده است و به مطالعه زبان و ذهن می‌پردازد و موضوعات عمده‌ای از قبیل درک، تولید و فراگیری زبان را در برمی‌گیرد. در فرهنگ توصیفی حاضر نیز که موضوع این تحقیق می‌باشد، سعی بر آن بوده است تا این قبیل موضوعات به همراه سایر مفاهیم مرتبط که در چهارچوب روان‌شناسی زبان مطرح می‌باشند، به صورت مدخل‌های جداگانه آورده شوند و تا آنجائی که ممکن است با استناد به منابع

موجود. تعریفی معتبر و جامع ارائه شود. با توجه به اینکه یکی از اهداف هر علمی، ارائه تعریفی جامع از مذهب و موضوعات مورد مطالعه آن علم می‌باشد، در این فرهنگ نیز آنچه محور تحقیق قرار گرفته است، انتخاب و دستیابی به تعریفی نسبتاً دقیقتر و روشنتر برای هر مفهوم براساس تعاریف موجود در کتب و مقالات روان‌شناسی زبان و سایر علوم مرتبط می‌باشد.

پیشینه کار:

در زمینه حوزه‌های مختلف زبان‌شناسی تاکنون چهار فرهنگ توصیفی زیر به صورت پایان‌نامه تدوین شده‌اند:

۱- فرهنگ توصیفی آو‌شناسی (مولوی خراسانی، ۶۸-۱۳۶۷)

۲- فرهنگ توصیفی زبان‌شناسی اجتماعی (فردصابری، ۱۳۶۸)

۳- فرهنگ توصیفی معنشناسی (ایزدی، ۶۹-۱۳۶۸)

۴- فرهنگ توصیفی واج‌شناسی (نخعی آشتیانی، ۱۳۶۷)

فرهنگ دیگری کسه دربرگیرنده حوزه‌های مختلف زبان‌شناسی است، فرهنگ موضوعی - توصیفی اصطلاحات زبان‌شناسی (ساغروانیان، ۱۳۶۸) می‌باشد. در این فرهنگ ۷۳ موضوع در زمینه‌های مختلف علم زبان‌شناسی به عنوان مدخل‌های اصلی انتخاب شده‌اند. و برای هر یک از این ۷۳ مدخل، مدخل‌های فرعی متعددی در نظر گرفته شده است. به عنوان نمونه، حوزه روان‌شناسی زبان به عنوان مدخل اصلی انتخاب شده است و شش مدخل روان‌شناسی عمومی، روان‌شناسی فردی، رفتار زبانی، اخلاقیت، زبان‌پریشی و آوا درمانی به عنوان مدخل‌های فرعی انتخاب شده‌اند. برخی از موضوعات دیگری که در ارتباط با روان‌شناسی زبان قرار می‌گیرند در درون مدخل‌های اصلی دیگر قرار گرفته‌اند. از آنجائی که در این فرهنگ سعی شده است تمامی حوزه‌های زبان‌شناسی تحت پوشش قرار گیرد و از طرف دیگر منابع مورد استناد مؤلف، تنها کتاب‌های تألیف شده به فارسی بوده است لذا ضمن آنکه به علت عدم رجوع مؤلف به منابع اصلی، برخی از

مفاهیم عمده از قلم 'فتاده'ند. بسیاری از دیدگاه‌ها و مفاهیم جدید نیز انعکاس نیافته‌اند. در واقع بنابه اذعان خود مؤلف، برخی از کاستی‌ها معمول همین مسأله است، از طرف دیگر، از آنجائی که برخی منابع استناد شده، آثار ترجمه شده می‌باشند، نشر برخی از تعاریف سلیس و روان نیست و گهگاه مفاهیم بطور مبهم ارائه شده‌اند.

هدف از تحقیق:

با توجه به اینکه در زمینه روان‌شناسی زبان، هیچ فرهنگ توصیفی به زبان فارسی موجود نمی‌باشد، تدوین فرهنگ حاضر با توجه به موارد ذیل انجام گرفته است:

- ۱- تهیه فرهنگی دو زبانه، در برگیرنده مهم‌ترین و عمده‌ترین مفاهیم و اصطلاحات تخصصی در حوزه روان‌شناسی زبان به همراه انتخاب مناسب‌ترین برابره‌های فارسی آنها.
- ۲- انعکاس دیدگاه‌های مختلف پیرامون موضوعات مختلف روان‌شناسی زبان.
- ۳- انتخاب تعریفی دقیق‌تر برای هر یک از مفاهیم با استناد به منابع موجود.
- ۴- به‌عنوان مبنایی برای تدوین فرهنگ‌هایی جامع و یا تخصصی.

روش کار:

برای تدوین این فرهنگ مراحل زیر انجام گرفته است:

۱- گردآوری داده‌ها:

نخستین مرحله: گردآوری و گزینش مهم‌ترین منابع موجود حوزه روان‌شناسی زبان، این منابع کتاب‌ها، مقالات، و اژه‌نامه‌ها و فرهنگ‌ها، چه به زبان انگلیسی و چه به زبان فارسی بوده است

دومین مرحله: مطالعه منابع موجود و استخراج مدخل‌ها

سومین مرحله: فیش‌برداری و ثبت یک یا چند تعریف برای هر اصطلاح و در صورت لزوم به همراه ذکر نمونه‌هایی برای اصطلاحات موجود و همچنین یافتن معادل‌های موجود برای

چهارمین مرحله: برابرسازی یا برابریابی برای یکایک مدخل‌ها با تکیه بر تعریف موجود برای هر یک از مدخل‌ها و رجوع به واژه‌نامه‌های موجود
پنجمین مرحله: بازنگری نهایی برای حذف یا افزودن برخی اصطلاحات. بررسی علائم و ارجاعات داخل متن

بطور کلی سعی شده است تا تعاریف چه به هنگام ترجمه و چه براساس منابع موجود در زبان فارسی از نثری سلیس و روان برخوردار باشند. زیرا در موافقی که به منابع تألیف شده و یا ترجمه شده مراجعه می‌شود، در بعضی از موارد کاستی‌هایی در نثر فارسی مشاهده می‌گردید و یا هنوز برای برخی از اصطلاحات، معادل مناسبی انتخاب نشده بود.

درگزینش منابع سعی شده است نخست از منابع تخصصی روان‌شناسی زبان استفاده شود و سپس به منابع عمومی زبان‌شناسی یا روان‌شناسی مراجعه شود. تا آنجائی که امکان داشته است سعی شده به منابع جدیدتر رجوع شود. لازم به ذکر است که در تعریف شماری از مدخل‌ها، از جزوات درسی جناب آقای دکتر نبلی پور استفاده شده است.

۲- ترجمه و معادل‌یابی:

این فرهنگ براساس حروف التیابی انگلیسی تنظیم شده و معادل فارسی مدخل‌ها در برابر آنها نوشته شده است. برای انتخاب معادل هر یک از مدخل‌ها یا اصطلاحات از یک یا چند روش زیر استفاده شده است:

- ۱- رجوع به واژه‌نامه‌های دوزبانه زبان‌شناسی
- ۲- رجوع به واژه‌نامه‌های عمومی انگلیسی به فارسی
- ۳- رجوع به متون ترجمه شده
- ۴- رجوع به منابعی که در زمینه روان‌شناسی زبان در زبان فارسی تألیف شده است
- ۵- معادل‌سازی

سعی شده است در معادل‌یابی از معادل‌های جدید و مرسوم استفاده شود. به‌عنوان نمونه در برخی از کتب‌های زبان‌شناسی یا روان‌شناسی به کلمات از اصطلاح آفازیا در برابر واژه انگلیسی **aphasia** استفاده شده است. نظر به اینکه اصطلاح زبان‌پریشی اصطلاح جاافتاده‌تری می‌باشد، این معادل به کار رفته است.

در برخی از موارد، معادلی برای اصطلاح مورد نظر پیدا نشده است و یا معادل‌های موجود نارسا تشخیص داده شده‌اند، با توجه به محتوای معنایی واژه مورد نظر و تعریف آن، معادلی ساخته شده است.

درگزینش معادل فارسی براساس چند معیار زیر که از مقدمه فرهنگ "واژگان‌گزیده" زبان‌شناسی^(۱) برگرفته شده، استفاده شده است:

۱- گزینش در مواردی صورت گرفته که برابری چندگانه‌ای برای یک واژه وجود داشته است.

۲- نخستین معیار برای سنجش برتری برابری فارسی، بسامد آنها در سراسر پیکره زبانی است.

۳- واژه‌های فارسی بر واژه‌های بیگانه برتری داده شده‌اند.

۴- بافت تخصصی واژه برتری آن را بر واژه‌ای که در بافت غیرتخصصی به کار رفته است، نشان می‌دهد.

۵- استحکام ساختاری واژه معیار دیگری برای سنجش آن با واژه‌های دیگر بوده است.

در خاتمه لازم به ذکر است که فرهنگ "واژگان‌گزیده" زبان‌شناسی "کمک شایانی در انتخاب معادل‌های مصطلح کرده است که بدین وسیله مراتب قدردانی و سپاسگزاری خود را از گردآوردندگان این واژه‌نامه ابراز می‌دارم.

۱- عاصی، مصطفی - عبدعلی، محمد. «واژگان‌گزیده زبان‌شناسی»، تهران، شرکت انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۷۵.

نشانه‌ها و علائم قراردادی

نشانه‌هایی که در این فرهنگ توصیفی به کار برده شده‌اند، به قرار زیر می‌باشند:

* نشانه غیردستوری بودن واژه، عبارت و جمله است.

(\Leftarrow) نشانه‌دهنده ارجاع به یک مدخل انگلیسی است. مانند:

(Long - term memory \Leftarrow)

() برای موارد زیر به کار گرفته شده است:

۱- برای نشان دادن معادل انگلیسی یک واژه فارسی است. مانند رمزگردانی (encoding).

۲- نام مؤلف، سال تألیف و صفحه منبع در انتهای تعریف مدخل موردنظر در داخل دو پرانتز

آورده شده است. مانند: (Taylor, 1990: 378)

۳- در داخل متن بعد از نام نویسنده، سال تألیف کتاب بین دو پرانتز قرار می‌گیرد. مانند برین

(۱۹۸۳).

: بعد از نام مؤلف و سال تألیف نشانه صفحه منبع است.

"" برای مشخص نمودن یک واژه یا اصطلاح آورده می‌شود. مثلاً "مکان".

(=) نشانه‌دهنده معادل یک عبارت است. مثال:

(Kitty bed = The cat' s on the bed)

چکیده رساله

آنچه در این رساله آمده، برگردان اصطلاحات روان‌شناسی زبان همراه با توصیف کامل آنها با ذکر مثال می‌باشد. ترتیب الفبایی این فرهنگ از انگلیسی به فارسی می‌باشد. این رساله به ترتیب حاوی بخش‌های زیر می‌باشد:

- ۱- مقدمه: چگونگی تدوین این رساله و مراحل آن ارائه می‌شود.
- ۲- واژه‌نامه فارسی به انگلیسی: شامل فهرستی از برگردان انگلیسی اصطلاحات به فارسی می‌باشد.
- ۳- فهرست منابع انگلیسی: شامل نام کتاب‌ها، عنوان مقالات و مؤلف و تاریخ نشر و نام ناشر که در تهیه این رساله استفاده شده است، می‌باشد.
- ۴- فهرست منابع فارسی: شامل نام کتاب‌ها، عنوان مقالات و مؤلف و تاریخ نشر و نام ناشر که در تهیه این رساله استفاده شده است، می‌باشد.
- ۵- متن فرهنگ توصیفی انگلیسی به فارسی: شامل مدخل‌ها همراه با تعاریف آنها می‌باشد.

واژه‌نامه فارسی به انگلیسی

آ

Click location experiment	آزمایش تعیین محل صدای تیک
Wugs experiment	آزمایش واگز
Boston aphasia test	آزمون زبان‌پریشی بستون
Linguistic competence threshold	آستانه توانش زبانی
Language pathology	آسیب‌شناسی زبان

ا

Acquired language disorder	اختلال اکتسابی زبان
Language disorder	اختلال زبانی
Perception	ادراک
Agnosia	ادراک‌پریشی
Speech perception	ادراک گفتار
Word finding difficulty	اشکال در کلمه‌یابی

Principle of equipotentiality	اصل هم‌توری
Operating principles	اصول عملیاتی
Wernicke - Geschwind model	الگوی ورنیکه - گشویند
Transfer	انتقال

ب

Mixed recovery	بازگشت آمیزه‌ای
Selectional recovery	بازگشت انتخابی
Successive recovery	بازگشت پیاپی
Antagonistic recovery	بازگشت تعارضی
Speech recognition	بازشناسی گفتار
Differential recovery	بازگشت متمایز
Parallel recovery	بازگشت موازی

پ

Tip - of - the - tongue Phenomenon	پدیده نوک زبانی
Across - the - board phenomena	پدیده‌های همگانی
Parallel processing	پردازش متوازی
Serial processing	پردازش متوالی
Linguistic complexity	پیچیدگی زبانی
Cognitive complexity	پیچیدگی شناختی
Formal complexity	پیچیدگی صوری

ت

Parsing	تحلیل دستوری، تجزیه
Word - order errors	ترتیب نایجابی واژه‌ها
Word recognition	تشخیص واژگانی
Semantic matching	تطبیق معنایی
Generalization	تعمیم
Imitation	تقلید
Underextension	تقلیل دلالتی
Preseveration	تکرار بی‌مورد
Communicative competence	توانش ارتباطی
Linguistic competence	نواشر زبانی
Speech production	تولید گفتار

ج

Displacement	جابجایی
Circumlocution	جمله‌بافی

ح

Memory	حافظه
Long - term memory	حافظه درازمدت
Short - term memory	حافظه کوتاه‌مدت
Modularity	حوزه‌ای بودن

خ

Rationalism	خردگرایی
Speech errors	خطاهای گفتار
Creativity	خلاقیت
Dyslexia, alexia	خواندن پریشی - خوانش پریشی

د

Comprehension	درک مفهوم
Internalization	درونی سازی
Language acquisition device (LAD)	دستگاه فراگیری زبان
Agrammatism	دستور پریشی
Bilingualism	دوزبانگی

ذ

Innate(ness)	ذاتی بودن، خصلت فطری
Mentalism	ذهن گرایی

ر

Verbal behaviour	رفتار زبانی
Behaviourism	رفتارگرایی
Psycholinguistics	روان شناسی زبان

ز

Productivity	زایی
Spontaneous language learning	زبان آموزی طبیعی
Guided language learning	زبان آموزی هدایت شده
Aphasia	زبان پریشی
Conduction aphasia, expressive aphasia	زبان پریش انتقالی، زبان پریش بیانی
Broca's aphasia	زبان پریشی بروکا
Mixed transcortical aphasia	زبان پریشی تونس کورتیکال آمیخته
Transcortical motor aphasia	زبان پریشی حرکتی تونس کورتیکال
Kinetic motor aphasia	زبان پریشی حرکتی - کینتیک
Kinesthetic motor aphasia	زبان پریشی حرکتی کینستتیک
Transcortical sensory aphasia	زبان پریشی حسی تونس کورتیکال
Developmental dysphasia	زبان پریشی رشدی
Global aphasia	زبان پریشی مختلط
Wernicke' s aphasia	زبان پریشی ورنیکه
Amnesic aphasia, semantic aphasia	زبان پریشی یاد زدایشی، زبان پریشی معنایی

س

Lateralization	سمت گیری، سو برتری
----------------	--------------------

ش

Paraphasia	شبه واژه
------------	----------

ز

Productivity	زایی
Spontaneous language learning	زبان‌آموزی طبیعی
Guided language learning	زبان‌آموزی هدایت‌شده
Aphasia	زبان‌پریشی
Conduction aphasia, expressive aphasia	زبان‌پریشی انتقالی، زبان‌پریش بیانی
Broca's aphasia	زبان‌پریشی بروکا
Mixed transcortical aphasia	زبان‌پریشی ترنس‌کورتیکال آمیخته
Transcortical motor aphasia	زبان‌پریشی حرکتی ترنس‌کورتیکال
Kinetic motor aphasia	زبان‌پریشی حرکتی - کینتیک
Kinesthetic motor aphasia	زبان‌پریشی حرکتی کینستتیک
Transcortical sensory aphasia	زبان‌پریشی حسی ترنس‌کورتیکال
Developmental dysphasia	زبان‌پریشی رشدی
Global aphasia	زبان‌پریشی مختلط
Wernicke' s aphasia	زبان‌پریشی ورنیکه
Amnestic aphasia, semantic aphasia	زبان‌پریشی یاد‌زدایشی، زبان‌پریشی معنایی

س

Lateralization	سمت‌گیری، سوبرتری
----------------	-------------------

ش

Paraphasia	شبه‌واژه
------------	----------

ک

Motor function کارکرد حرکت

گ

External speech گفتار بیرونی

Telegraphic speech گفتار ننگرافی

Egocentric speech گفتار خودمدار

Internal speech گفتار درونی

Caretaker speech, motherese گفتار مراقبان کودک، زبان مادرانه

ل

Tongue - slip (slip of the tongue) لغزش زبان

Stuttering لکننت زبان

م

Mental lexicon مجموعه واژگان ذهنی، فرهنگ و ژگانی ذهنی

Babbling stage مرحله بلغور کردن، مرحله هجاسازی

One - word stage, holophrastic stage مرحله تک واژه‌ای

Sensori - motor stage مرحله حسی - حرکتی

Two-word stage مرحله دو واژه‌ای

Switch mechanism مکانیسم انتقال

Pause مکث - درنگ

Intraphrasal pauses	مکث‌های درون عبارتی
Language areas	مناطق زبانی
Supplementary motor area	منطقه حرکتی تکمینی

ن

Paragrammatism	ناپهنجاری‌های شبه‌دستوری
Broca 's area	ناحیه بروکا
Wernicke 's area	ناحیه ورنیکه
Anomia, anomia aphasia	نام‌پریشی، زبان‌پریشی نامی - زبان‌پریشی واژی
Garden - path theory	نظریه انتخاب مسیر - نظریه تک‌معنایی
Prototype theory	نظریه الگوی اصلی
Suppression of meaning theory	نظریه بازدارای معنی
Process theory	نظریه پردازشی
Derivational theory of complexity	نظریه پیچیدگی اشتقاقی
Analysis - by - synthesis theory	نظریه تحلیل ترکیبی
Assosiation theory	نظریه تداعی
Frame theory	نظریه چهارچوب
Motor theory of speech perception	نظریه حرکتی ادراک گفتار
Network theory	نظریه شبکه‌ای
Hypothesis - testing theory	نظریه فرضیه‌آزمایی
Chain complex theory	نظریه مجموعه زنجیره‌ای
Content theory	نظریه محتوایی

Theory of cerebral localization

نظریه منطبق‌بندی مغز

Feature theory

نظریه مؤلفه‌ی

و

Pivot word

واژه محوری

Neologisms

واژه‌های ساختگی

منابع و مأخذ فارسی

- اتکینسون، ریتا. ۱۳۷۳. زمینه روان‌شناسی، ترجمه محمدنقی براهنی، تهران، انتشارات رشد.
- اچسون، جین. ۱۳۶۴. روان‌شناسی زبان، ترجمه عبدالخلیل حاجتی، تهران، انتشارات امیرکبیر.
- اچسون، جین. ۱۳۷۲. زبان و ذهن. ترجمه محمد فائض، تهران، انتشارات نگاه.
- براهنی، محمدنقی. ۱۳۶۹. واژه‌نامه روان‌شناسی، تهران، انتشارات فرهنگ معاصر.
- باطنی، محمدرضا. ۱۳۷۰. در رؤیای زبان، تهران، انتشارات آگاه.
- باطنی، محمدرضا. ۱۳۷۰. معنی زبان‌شناسی نوین، تهران، انتشارات آگاه.
- باطنی، محمدرضا. ۱۳۷۱. پیرمون زبان و زبان‌شناسی، تهران، انتشارات فرهنگ معاصر.
- دهقانی هشتجین، یاور. ۱۳۷۰. ختلالات زبانی در زبان فارسی، تهران، نشر دانش آموز.
- رزم‌آزما، هوشیار. ۱۳۷۰. فرهنگ روان‌شناسی، تهران، انتشارات علمی.
- ساغروانیان، سیدجلیل. ۱۳۶۹. فرهنگ اصطلاحات زبان‌شناسی، مشهد، نشر نما.
- عاصی، مصطفی و عبدعلی. محمد. ۱۳۷۵. واژگان گزیده زبان‌شناسی، تهران. شرکت انتشارات علمی و فرهنگی.
- عزیدفتری، بهروز. ۱۳۶۵. «بررسی زبان، زبان‌آموزی کودک و آموزش زبان خارجی»، مجله زبان‌شناسی، تهران، مرکز نشر دانشگاهی.